

Památník z Terezína. Děti v Terezíně

Vendula Segerová

Život v terezínském ghettu představoval pro jeho nucené obyvatele osudové vytržení z reality, v níž dosud žili. Přinášel nejen násilnou změnu životních návyků, ale také psychické vypětí a trvalý pocit strachu. Přesto se lidé v Terezíně snažili mezi sebou obnovit klima dobrých mezilidských vztahů, pevných přátelství, solidarity a především lidské důstojnosti. Jedním z prostředků, které pomáhaly vyrovnat se s vynucenou situací, bylo umění.

Propagandistické poslání tábora umožňovalo, aby se v Terezíně do značné míry rozvíjela kulturní činnost, která měla oklamat vězně i okolní svět. Velitelství SS ji nepovažovalo za nebezpečnou; jak diváci tak umělci byli beztak odsouzeni na smrt.

Ve skutečnosti bohatá terezínská kultura – divadelní představení, koncerty, výtvarná a literární tvorba, přednášková činnost – hluboce ovlivňovala život v táboře. V prostředí naplněném zmarem a smrtí se všechny kulturní aktivity staly projevem duchovního vzdoru a protestu. Posilovaly sebevědomí, dodávaly naději uprostřed ponižování, hladu a každodenní nejistoty, upevňovaly a zušlechťovaly vztahy uvnitř vynuceného společenství.

Kromě těchto vedením tábora iniciovaných a posvěcených aktivit obyvatelé ghetta využívali všechny možné skuliny ve „vězeňském řádu“ a v ostaze, aby oživilí dříve důležité společenské a sociální funkce pospolitosti. Udržování vybraných kulturních projevů opět potvrzovalo lidskou důstojnost internovaných.

Nejdůležitější v tomto smyslu se stala péče o děti. Terezínským koncentračním táborem prošlo více než na 10 500 dětí, kterým v době uvěznění

bylo méně než 15 let. Přibližně 2 000 dalším vězňům nebylo ještě 18 let. Celkem 250 dětí se v Terezíně narodilo, ale jen 25 z nich se dožilo osvobození.¹

Ze 7 590 dětí do 15 let deportovaných z Terezína dále na východ se vrátilo pouhých 242. Takovému osudu svých dětí dospělí vězni zabránit nemohli. Avšak obranu nejmladších vězňených považovalo terezínské společenství za svůj nejsvětější úkol. Uprostřed terezínské bídy a zkázy, přelidněnosti a hladu se jim pokusilo vytvořit na stísněné ploše skutečné domovy dětí a mládeže, na které ti, kdo válku přežili, dodnes s láskou vzpomínají. Bez ohledu na přísný zákaz probíhalo v domovech i tajné vyučování. Vychovatelé předávali svým svěřencům to nejlepší, co uměli. Bez učebnic a školních pomůcek je učili nejen jednotlivým předmětům, ale obecně úctě ke vzdělání, k čestnosti, solidaritě, pracovitosti a statečnosti.

Ale nebylo to pouze vzdělání, které chtěli dospělí dětem dopřát. V terezínském ghettu se obnovila řada dalších kulturních forem a jevů, které měly internovaným dívkám a chlapcům zpřítomnit iluzi dětství. Takovým kulturním jevem, který v kontextu strachu a strádání vracel terezínské děti do „normálního“ dětství, byl památník. Knižku upomínek řada dívek vlastnila ještě z doby, kdy žila ve svých domovech.

Svou podobou a v zásadě ani obsahem se památník dívek ze židovských rodin neliší od památníků ostatních českých dětí 40. let 20. století.² Doba, ve které žily židovské dívky, osud, který je stihl, prostředí ghetta, v němž nikdo nevěděl, jak dlouho zůstane živ a zda vůbec zůstane něco, co by jeho přítomnost na světě potvrdilo, to všechno však měnilo semiotickou hodnotu textů zapsaných do památníku. Zatímco v mírových dobách památníčková klíše typu „...nezapomeň nikdy na svoji kamarádku...“ působí banálně a přehnaně pateticky, v souvislosti holocaustu ta samá slova nabývají pravdivou a vysoce emocionální hodnotu výpovědi.

Památník, který provázel svoji majitelku do terezínského ghetta a uchoval se do dnešních dnů, si vedla ve svých 11–18 letech i Eva Diamantová.

¹ Franková, A.: Perzekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. In: *Židé. Dějiny a kultura*. Praha 1997, s. 72–74.

² Bittnerová, D.: Dětský památník – příklad transmise a transformace kulturního fenoménu. In: *Transmise kultury a škola*. Cahiers du CEFRES No15., Praha, Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách 1998, s. 159–170. – Bittnerová, D.: Památník přelomu století jako prostředek upevnování etických postojů střední vrstvy české společnosti. In: Machačová, Jana – Matějček, Jiří (eds.): *Studie k sociálnímu dějinnu* 10. Opava, Slezské zemské muzeum v Opavě 2002, s. 196–203.

Paní Eva Diamantová³

Paní Eva Diamantová se narodila 1. dubna 1929 v Praze na Letné a měla o čtyři roky starší sestru Vally. Její tatínek pocházel z Havřic u Uherského Brodu, byl obchodní cestující s elektrickými potřebami, a maminka byla z Prahy. Asi v roce 1933 se rodina přestěhovala do Strašnic, kde paní Eva chodila do školy až do roku 1939. Paní Eva ve svých vzpomínkách uvádí, že byli česká židovská rodina.

Po vyloučení židovských dětí ze školy pokračovala desetiletá Eva se studiem v soukromém kroužku. Z tohoto kroužku šla jako první transportem do Terezína již v prosinci roku 1941. Byl to transport M a Eva dostala číslo 537.

Dívka byla s maminkou a se sestrou nejprve ve třídní karanténě, poté byly přemístěny do kasáren Drážďany.

Ghetto Terezín bylo „otevřeno“ v létě 1942. Postupně se začaly zabydlovat další terezínské domy. Eva se dostala do dívčího domova L 410, kde zůstala až do konce války na pokoji č. 25.

Z Terezína ovšem pořád odcházely transporty, vězni v Terezíně nevěděli přesně, co je čeká. Děvčata si dokonce smluvila šifry, kterými pak mohla informovat Terezín například o plynových komorách v Osvětimi. Zašifrovaných „pozdravů“ přišlo do Terezína mnoho, ale vlastně se jim podle slov paní Evy nevěřilo.

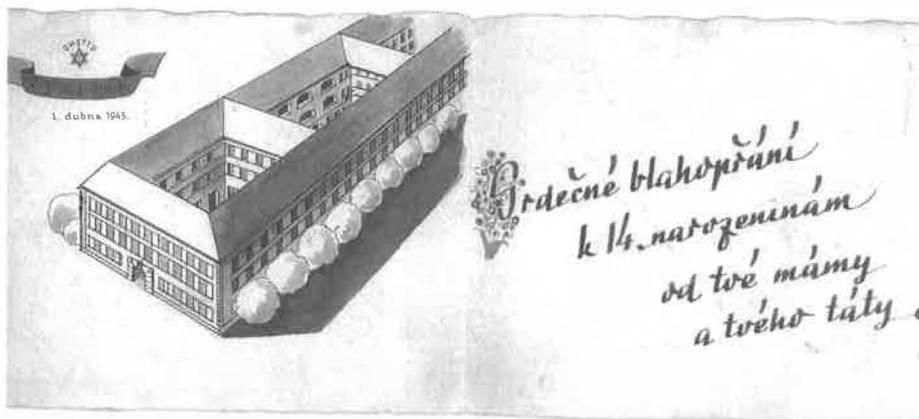
Paní Eva vzpomíná na osvobození Terezína 8. května 1945, kdy ruský voják na tanku proboural hrazení kolem ghetta a volal: „Svoboda! Jste volní!“

Památník Evy Diamantové je nejen vzpomínkou na přátele a blízké, ale i svědectvím o této etapě jejího života a života jejích vrstevnic v Terezíně.

První zápis v památníku je od otce. Své věnování datoval 26. 12. 1940 v první den svátků Chanuky. Zápis odkazuje na dobu, kdy Eva žila ještě v Praze, v iluzi relativního klidu, rok před transportem do Terezína. Poslední záznam je pak z roku 1947, z doby, kdy se život dívky a její rodiny vrátil zcela do původních kolejí. Zápisy v památníku tímto datem skončily. Knížka upomínek však Evu Diamantovou provázela dál životem. Svůj smysl měla i v době jejího přestěhování do Izraele. Jako svědectví uplynulých let pak přešla do rukou jejích potomků.

Záznamy v památníku lze podle časové posloupnosti rozdělit do tří sku-

³ Vzpomínky a informace od paní Evy čerpám z mnoha osobních rozhovorů v letech 1990–2002 a z knihy Pavla Kohna: *Kolik naděje má smrt*. Brno 2000.

Ghetto Terezín, 1. dubna 1943
Srdečné blahopřání k 14. narozeninám od tvé mámy a tvého táty.

pin. První skupinu představují záznamy realizované před transportem do Terezína, především z prosince 1941, kdy již byla rodina zařazena do transportu. Spolužáci a učitelé domácích kurzů – tajného vyučování židovských dětí po vyloučení ze škol – se loučili se svou žačkou a kamarádkou.

Druhou skupinu tvoří záznamy pořízené v Terezíně. K velkému zhuštění dochází v období mezi červencem a zářím 1943, tedy v době, kdy se připravoval a zahajoval provoz dětského domova v Terezíně (15. 9. 1943). Po tomto datu zápisy do památníku z Terezína končí.

Jediný zápis z doby po návratu E. Diamantové z Terezína je datován až k roku 1947.

Celkem je v památníku realizováno třicet záznamů, z toho čtyři bez udání data. Jeden záznam z roku 1940, třináct záznamů z roku 1941, jeden záznam z roku 1942, deset záznamů z roku 1943, jeden záznam z roku 1947. Všechny záznamy uvádím v doslovné citaci.

1.

26. 12. 1940 Praha

*„To není ještě život požehnaný,
kdo počítá jen řadu let
a neptá se, co vykonáno?
A nemá nač by hleděl zpět.*

Dvě fotografie z rodinného alba rodiny Diamantových

*Jen život ten je vpravdě velký –
jenž velkou prací vyplněn,
kdy člověk světu podá kousek štěstí
a k hrobu kráčí spokojen.
V upomínku vepsal Tvůj táta.“*

2.

31. 1. 1941 Praha

*„Načmárané věci zde připomenou Tobě,
kde, kdy a s kým je probírala,
kde sis hodně práce dala,
abys měla stále dosti
potřebných Ti vědomostí!
I když „kantor huboval“,
a tu a tam Ti vynadal,
nehněvej se na něj proto!
Řekni lidem raději toto:*

*„I mnoho když jsem utrpěla,
rada jsem ho přece měla.“ Otto Jelínek.“*

3.

2. 2. 1941 Praha

*„Buď šťastna v celém žití svém,
nepoznej chvíle teskné,
ať slza žalu v oku tvém,
se nikdy nezaleskne.
V upomínku vepsala Věra Fischlová.“*

4.

5. 2. 1941 Praha

*„Svatopluk Čech:
Ten jenom sláb, kdo ztratil v sebe víru a malý ten, kdo zná jen malý cíl.
V upomínku Jutta Furthová.“*

5.

22. 3. 1941

*„Miluj svůj práci a stůj si, kde stůj,
ať stavíš mrakodrap, či kydáš hnůj.
Práce je kamarád, milenka Tvá,
čím víc ji miluješ, tím víc Ti dá.
V upomínku Hana Dubská.“*

6.

28. 9. 1941 Praha

„Jednej v životě tak, by si měla čisté svědomí a právo na sebeúctu. Tvá teta.“

7.

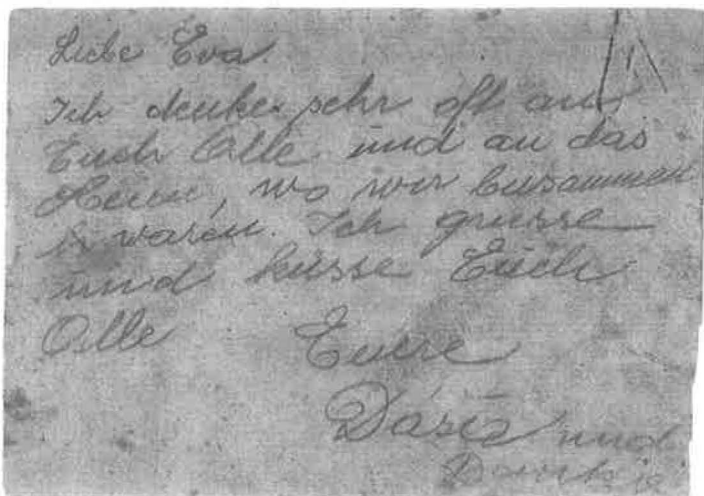
10. 12. 1941

„V upomínku namaloval Jiří Sommer.“

8.

10. 12. 1941

*„Až budou slova má v Tvém srdci smazána,
pak pomni, že jsou v Tvém památníku.
Napsala v upomínku Helga Robitschková.“*

Dopis psaný německy (z příkazu) se zakódovanou zprávou o Osvětimi:
 Liebe Eva. Ich denke sehr oft an Euch alle und an das Heim, wo wir zusammen
 waren. Ich grüsse und kusse Euch alle. Euere Dáša und Danko (Milá Evo. Často na Vás na všechny
 myslím. Také myslím na domov, kde jsme byli společně. Zdravím a libám Vás všechny.
 Vaše Dáša a Danko)

9.

10. 12. 1941

„Teď lehko psáti v památník, když ještě spolu dlíme,
 zda-li si vzpomeneš, až se rozloučíme.“

V upomínku Ti vepsala Tvá přítelkyně Eda.“

10.

10. 12. 1941

„Mojí drahé Evičce v upomínku její Gita.“

11.

10. 12. 1941

„Tuto nepatrnou kresbičku v tato místa nakreslil dne 10. 12. 1941 Jiří Jelínek.“

12.

10. 12. 1941

„Život není vždy příjemný, Evičko! Snaž se překonati všechny překážky a dospět k vytouženému cíli. To ti přeje pro život Tvoje učitelka Ilsa Konigsteinová.“

13:

10. 12. 1941

„Tuto kresbu nakreslil dne 10.12.1941 Tvůj spolužák Otto Brunn.“

14.

16. 12. 1941

*„Jak potůček čistý lučinou se vine,
tak ať tvoje žití spokojeně plyne.
V upomínku vepsala Greta.“*

15.

25. 6. 1942 Terezín

„Milá Evo!

Vzpomínej na naše veselé dny v terezínském „Kinderheimu“. Henny.“

16.

6. 1. 1943 Terezín

*„Jedno si pamatuj, ve štítu měj,
Dodržuj pravidla děj se co děj.
Na hřišti v životě poctivě hrej,
Byť bys hrál o život vždycky fair play.
Vzpomeň si na hezké chvíle, které jsme prožily spolu v Terezíně.
Danka F.“*

17.

2. 7. 1943 Terezín

*„Evičko, život jistě stojí za to, aby byl žit,
je jen třeba dáti mu obsah,
budeš-li pracovat podle svých schopností, které máš,
dáš mu zajisté nejlepší!
Pracuj podle svých schopností a co nejvíce rozdávej!
Evo, vzpomeň si někdy doma, na svoji spolubydlící,
S kterou si často debatovala, často se hádala
A doufám, že i ráda měla. Greta Hofmeisterová“*

18.

9. 8. 1943 Tereziň

„Lafontaine:

Nejkrásnějším vítězstvím je přemoci sama sebe.

V upomínku Ida.“

19.

16. 8. 1943? Tereziň

„Po bouři sluníčko – po poušti háj

Po pátku svátek je – po zimě máj

Neztrácej náladu – neztrácej vtip

Vydrž a dočkáš se bude zas líp.

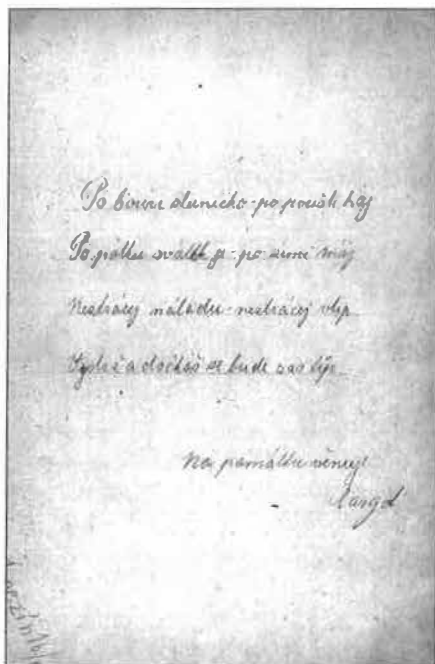
Na památku věnuje Margot“

20.

17. 8. 1943

„Žily jednou dvě děvy Hanka vedle Evy.

Jedna hodně mluvila

*Druhá se stále šlechtila.
Každý večer na okně sedávaly
o Poličce a Bleše rozjímaly.
Toto v památník vepsalo jedno drzé
Rajče.“*

21.

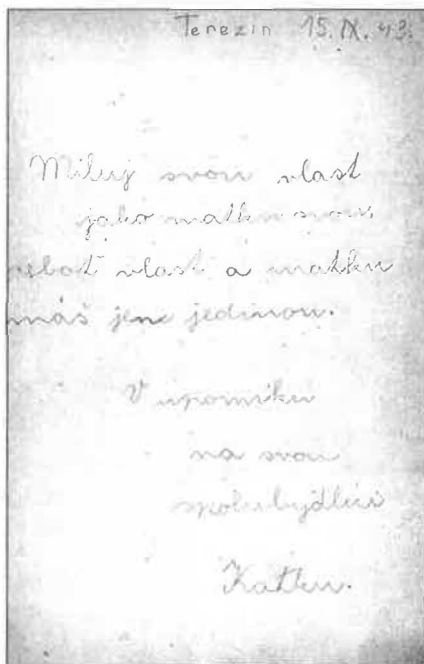
17. 8. 1943 Terezín

*„Jen na výsluní zlaté svobody
Prospívat mohou všechny národy.
Evě Dáša.“*

22.

5. 9. 1943 Terezín

„Vzpomeneš si někdy na Hildu?“

23.

15. 9. 1943 Terezín

„Miluj svou vlast jako matku svou,
 Neboť vlast a matku máš jen jedinou.
 V upomínku na svou spolubydlici Katku.“

24.

15. 9. 1943 v Terezíně

„Milá Evičko!
 Ať Ti Tvá pusinka v životě
 jen k dobrému poslouží.
 V upomínku Vlasta.“

25.

15.9.1943 v Terezíně

„Život má jen tehdy cenu,
 Je-li naplněn poctivou

*Prací a ušlechtilými myšlenkami.
V upomínku Gita.“*

26.

7.1.1947

„V upomínku na „studentská léta“ a krásné mládí vepsal Jaroslav Nusk.“

Bez udání data:

27.

„Dvoje věci berme klidně: za prvé ty, které se změnit dají, a za druhé ty, které se změnit nedají. Mirjam Stampfová.“

26.

„Milá Evičko! Mezi námi to snad někdy neklapalo Ty jsi na mě bručela já Tě okřikovala, ale přesto se máme velmi rádi, vid? Víš já jsem Tě vždy obdivovala, že jsi takový čestný a přímý člověk. Evičko, nezlob se nemůžu Ti již napsat hrozně spěchám. Tak nashledanou v Praze Saša.(?)“

27.

„Terezín (5.6.?) V upomínku Milé Evě Vepsala Eva Ehrlichová.“

28.

*„Ted' sluncem lásky rodičů tvých zrak ti svítí v dnů tvých smavý dívčí ráj
a život v květu, zpěvu, radosti ti plyne jako luzná krásná báj.
Kéž dál i tak! Však čím víc Ti v úsměvu jde štěstí luzněji v tvém žití vstříc,
tím pro své drahé, národ, otčinu měj ve svém srdci darů, lásky víc.
V upomínku Rita Bondyová.“*